RENDSZERKRITIKUS KONZERVATÍVOK

Konzervatív arcképek. Szerkesztette: Frenyó Zoltán.
TIT Kossuth Klub Egyesület–L'Harmattan, Budapest, 2021. 520 oldal, 4990 Ft

Új kötet vállalkozik a konzervativizmus meghatározására – a maga nemében páratlan(ul). Frenyó Zoltán szerkesztői előszavában reflektál arra, hogy a filozófiában minden meghatározás tagadás lenne, ezért **a harminchét szerző közreműködésével összeállított *Konzervatív arcképek* egy általánossá stilizált eszmekör helyett hetvennégy szellemi portrét tár elénk**. A szerkesztő főként olyan gondolkodókat választott, akik a legkülönfélébb történelmi és társadalmi meghatározottságaik ellenére *beleillenek a konzervativizmus szilárd metafizikai alapokon álló, kapitalizmuskritikus és közösségelvű kánonjába*. Ennek megfelelően a kötet központi és valószínűleg majd a legnagyobb visszhangot is kiváltó tézise, hogy a konzervativizmus kontinentális hagyománya eredendően antikapitalista, tehát míg a liberalizmus az állam abszolutizmusával, addig a konzervativizmus elsősorban a tőke abszolutizmusával szemben fogalmazza meg magát. A teljesség igénye nélkül ezt példázza a kötetben szereplő Adam Müller, Charles Maurras, Maurice Barrès, Oswald Spengler, Othmar Spann, Edgar Julius Jung, Nyikolaj Bergyajev, Gonzague de Reynold, G. K. Chesterton és Hilaire Belloc, de a sort még hosszan lehetne folytatni.

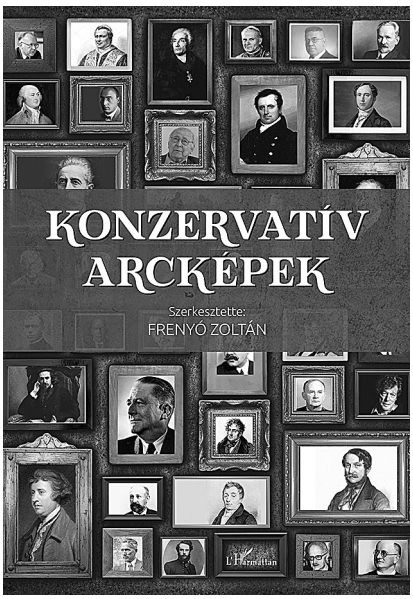

A könyv legnagyobb erénye, hogy a konzervativizmus liberalizmusétól eltérő dinamikáira hívja fel a figyelmet, és meg sem próbál megfelelni a konzervativizmussal szemben korábban rögzült igényeknek. A '90-es éveket követően a magyar értelmiség körében teret nyert a meggyőződés, hogy a keleti blokk felbomlása istenítélet volt, s nem csupán azt jelenti, hogy a kommunisták mindenben tévedtek, hanem azt is, hogy a (korábban imperialistának és burzsoának nevezett) Nyugatnak mindenben igaza volt, sőt mindenben igaza van, és hovatovább a 21. században is biztosan mindenben igaza lesz. Ami a *konzervatív kánon* kialakulását illeti, ez a mély zászlóhajtás a „nyugati értékek" előtt az individualista és szabadpiaci álláspont konzervatívnak való kikiáltását jelentette, vagyis egy olyan hidegháborús narratíva kritikátlan átvételét, amely az amerikanizáció előtti Európától csaknem teljesen idegen volt. Ezzel szemben a *Konzervatív arcképek*ben olyan összetettebb kép rajzolódik ki az olvasó szeme előtt, amelyben teljes joggal kapnak helyt a konzervativizmus kapitalizmussal szemben kritikus és antiliberális képviselői is. Éppen ez teszi a könyvet úttörő vállalkozássá.

A konzervativizmus az egyetlen olyan eszme, melynek helyét szinte kizárólag kritikusai jelölték ki az európai gondolkodástörténetben. Az eddig felsorolt szerzők némelyikét nevezték már reakciósnak, radikálisnak, lekicsinylően még romantikusnak is, gyakran épp csak a konzervatív jelzőt tagadták meg tőlük. Ennek oka, hogy a modernség lojális ellenzéket szeretne, és megriad egy igazi ellenfél pillantásától. Frenyó Zoltán válogatása kétségkívül nem a mérséklet politikáját – ami valójában liberális antipolitika lenne – állítja elénk mintaként, hanem egy olyan *politikai konzervativizmus*t, amely közösségi lényként fogadja el az embert, és ha kell, mozgósít is a pillanat szeszélyét meghaladó közjó érdekében. A kötetben konkrét életrajzok cáfolják a konzervatívok apolitikusságáról szóló elképzelést. Bőven akadnak politikusportrék is: De Maistre, De Bonald, Donoso Cortés, tehát elsősorban a politikai konzervativizmus klasszikusai, illetve magyar viszonylatban gróf Dessewffy Aurél, gróf Zichy Nándor és például Kornis Gyula, akiket szintén nem érhet az apolitikusság vádja. A kötet tehát, Széchenyi kifejezésével élve, nem „a múltba visszaszomorkodó" konzervatívokat állítja a középpontba, hanem a közösségükért felelősséget vállaló, annak érdekeit szem előtt tartva gondolkodó és cselekvő személyeket.

Nagyszabású bevezetőjében Frenyó Zoltán éles különbséget tesz a konzervatív és liberális álláspont között, és a következőképpen határozza meg a hagyományelvű gondolkodás oppozíciós jellegét: „A liberalizmus, amelyből a modernitás kialakult, szakított a személy organikus s eredendően keresztény eszméjével, fokozatosan kialakította, majd uralomra juttatta az individuum, azaz az elszigetelt egyén eszméjét, és ezzel összefüggésben alapvetően átértelmezte a szabadság fogalmát." A liberalizmus – állítja a kötet szerkesztője – korlátlanságot hirdetett és a tőkés társadalom ideológiájaként a maga érvényességi köréből kiragadva metafizikai eszmévé transzponálta, végeredményben pedig a legfőbb jó helyére állította a szabadságot. Az életrajzokat és a bennük gazdagon hivatkozott műveket olvasva meggyőződhetünk arról, hogy a liberalizmus és a konzervativizmus nem a polgári filozófia ikerpárja, mint azt sokáig főként marxista körökben hirdették, hanem az összeegyeztetési kísérletek ellenére két külön eszmekörbe tartoznak. Frenyó Zoltán egyenesen úgy fogalmaz, hogy „a konzervativizmus minden vonatkozásban ellentétes a liberalizmus eszméjével". Ezt olvasva el kell ismernünk, hogy valóban minden meghatározás tagadás. Jelen esetben a liberális individualizmusnak és a gazdaság primátusának az elutasítása a kiindulópont a kötetre jellemző antiliberális és antikapitalista, összességében tehát *rendszerkritikus konzervativizmus* meghatározásához.

Mégsem kell meglepődnünk, ha olyan „szabadelvű" gondolkodókkal is találkozunk a kötetben, mint például Erik von Kuehnelt-Leddihn, az előszóban megfogalmazottak alól maga a kötet is ismer és részletesen tárgyal is kivételeket, sőt olyan gondolkodót is bemutat, aki életművének meghatározó részében a szöges ellentétét dolgozta ki a bevezetőben szereplő antropológiai és filozófiai alapvetésnek. Fichtéről például szinte senkinek nem a konzervativizmus jut először eszébe, jóllehet ennek oka, hogy az utókor szinte egyáltalán nem foglalkozik a szerző államtanával. Mindenesetre egyes portrék a válogatásban első ránézésre meg fogják lepni az olvasót. Nem tudunk például olyan könyvről, amelyben egymást követő fejezetekben eshet szó Jacques Maritain és Julius Evola életművéről. Ebben a gazdag válogatásban ez természetesen garancia arra, hogy az egyes szellemi életrajzok olvasása valóságos intellektuális kaland, amire nemcsak az eszmetörténet kutatóit, hanem a szélesebb közönséget is érdemes meginvitálni. Egészen biztos, hogy ez a könyv – személyes beállítottságtól és az előzetes ismeretektől függetlenül – kihívás elé fogja állítani azt a képet, amely az olvasóban a konzervativizmusról él. Sok, hazánkban kevésbé ismert szerző életrajzát is megtaláljuk benne, illetve olyanokét is, akiket elsősorban nem konzervatívokként, hanem a kereszténytársadalmi gondolat képviselőiként vagy egész egyszerűen filozófusokként ismertünk.

Érdemes végül kitérni az arcképek hozzájárulására a magyar konzervatív kánon rekonstrukciójához, illetve felfrissítéséhez, hiszen a kötetben szereplő gondolkodók egy jelentékeny része – hozzávetőleg egyharmada – magyar. A reformkori fontolva haladóktól (Dessewffy Aurél) a Katolikus Néppárton (Zichy Nándor, Prohászka Ottokár, Huszár Károly) át jutunk el a két világháború között kiteljesedő kereszténytársadalmi gondolathoz, illetve szélesebb értelemben a katolikus társadalmi tanítás elméleti és gyakorlati-politikai képviseletéhez, kitekintéssel a kereszténydemokrata politika kezdeteire (Barankovics István). A katolikus egyházfiak mellett és velük jelentős átfedésben olyan filozófusok emléke elevenedik meg, akiknek nemzetközi elismertségét a nyelvi elszigeteltség korlátozza, hazánkban pedig azért nincsenek számon tartva, mert a kommunizmus alatt hosszú évtizedekig nem lehetett foglalkozni velük (Brandenstein Béla, Ottlik László). A kánon nem az egymáshoz tartozó, hanem a jelentőségében csak egymáshoz mérhető szerzők és művek összessége. Ezért örülhetünk, hogy a kánonalkotás szándékától áthatott szerkesztői koncepcióba belefért még három világnézetileg nehezen besorolható nagy formátumú magyar író is: Szabó Dezső, Németh László és Hamvas Béla. Irodalmi formában szervesült eszméiket sokféle szempont szerint lehet elemezni és osztályozni, ám az ilyen erőfeszítések távol esnek a kánonképződés logikájától, mert a döntő tényező mégiscsak az, hogy műveiket a hazai konzervatív körökben becsülik és olvassák a leginkább. A kötet akkor éri el a célját, ha ez egyre több szerzőre igaz lesz.

Czopf Áron